

A B C D E F G H I J K L Ł M N O P R S T U V W X Y Z

9239
Nr DOLNOŚLĄSKIE

1. Obiekt

1031/2
BUDYNEK d. ŁAŻNI I MARKOWNI szybu "TYTUS" KWK „Thorez”

2. Czas powstania

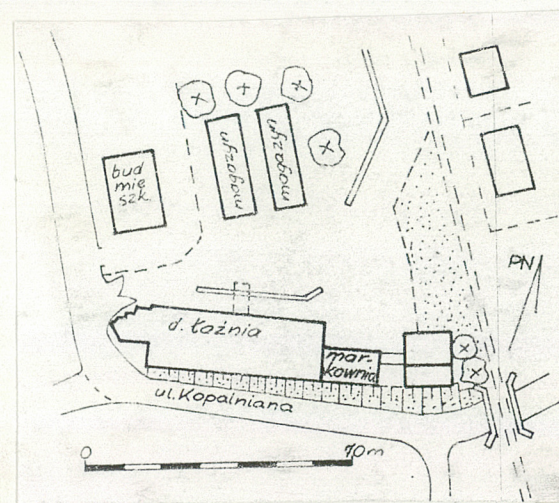
ok. 1911

3. Miejscowość

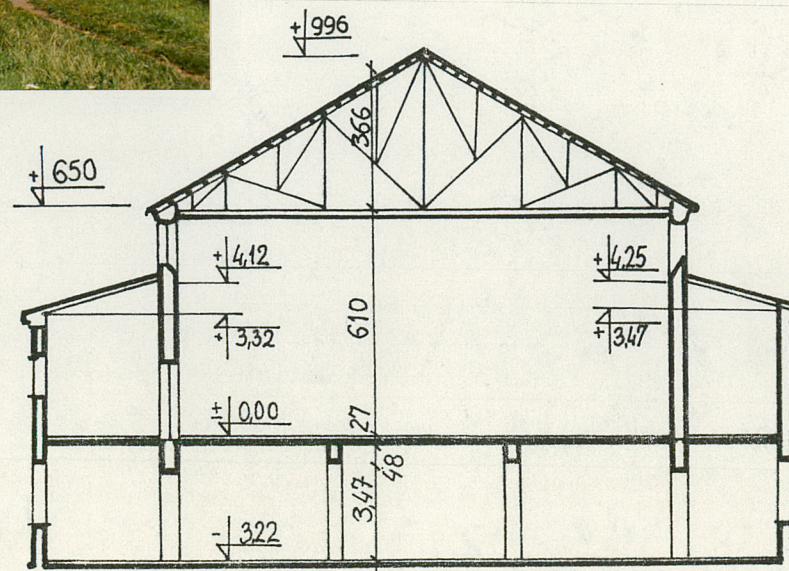
WAŁBRZYCH

11. Zdjęcia, rzut, przekrój, sytuacja, orientacja

200/422/2

przekrój a-a

4. Adres
szyb "Tytus"
ul. Kopalniana 2
nr hipoteczny

5. Przynależność administracyjna

województwo wałbrzyskie

gmina Wałbrzych pow. miejski

6. Poprzednie nazwy miejscowości

Waldenburg (do 1945 r.)

7. Przynależność administracyjna
przed 1 VI 1975

województwo wrocławskie

powiat Wałbrzych

8. Właściciel i jego adres

Urząd Miasta Wałbrzych
Wałbrzych, ul.

9. Użytkownik i jego adres

Giełda Dolnośląska s.c.
Wałbrzych, ul. Kopalniana 2

10. Rejestr zabytków

Nr 818/WZ data 25.08.1981

Zespół szybu usytuowany jest na granicy Białego Kamienia i Szczawna Zdroju przy ul. Kopalnianej. Usytuowany jest k. wiaduktu nieczynnej obwodnicy kolejowej. Z uwagi na położenie na wzgórzu stanowi wyraźną dominantę krajobrazową wprowadzając w krajobraz kulturowy ośrodka rekreacyjno-sanatoryjnego, o bogatej tradycji, jakim jest Szczawno Zdrój swoisty znak-komunikat odnoszący ku aktywności górniczej Wałbrzycha datującej się od XIV stulecia. Budynek d. łaźni górniczej, markowni i portierni pozostaje w zabudowie zwartej przy czym poszczególne jego człony funkcjonalne są czytelne w bryle i rzucie.

Materiał. Bud. d. łaźni, markowni i portierni wykonano jako murowany z cegły ceramicznej na zaprawie cementowo-wapiennej obustronnie tynkując zaprawą wapienno-cementową ściany nośne i działowe (część tych ostatnich wykonano w konstrukcji szkieletowej, drewnianej, wypełnionej cegłą pełną). W pomieszczeniach łaźni górniczej, do wys. 1,8 m. wprowadzono okładzinę ścienną z kształtek ceramicznych, klinkierowych - obecnie pokryta powłoką malarską. Bud. Posadowiono na fundamencie kamiennym z kamienia łamanego, na zaprawie cementowo-wapiennej. Pierwotnie nie wykonywano izolacji poziomej i pionowej budynku. Stropy w całości żelbetowe, oparte na ścianach nośnych oraz żelbetowych podciągach. Dach w konstrukcji mieszanej, stalowo-żelbetowej, tj. dźwigary i łąty stalowe, do których przymocowano żelbetowe płyty kute z zewnątrz papą na lepiku. W d. łaźni, obniżono jej wysokość wprowadzając strop podwieszony (płyty azbestowo-cementowe i wełna mineralna), od spodu wyłożony płytami z tworzyw sztucznych, wsparty na dźwigarach stalowych (kątownikach i dwuteownikach) położonych na ścianach nośnych i wspartych słupami. W części niżej (2-kondygnacyjnej) schody żelbetowe, schody znajdują się w sąsiedztwie dźwigu towarowego (wprowadzonego wtórnie ok. 1972 r.) drewniane, jednobiegowe (wybudowane ok 1972 r.). Okna w przeważającej części budynku stalowe, typu przemysłowego, z drobnymi podziałami, pozostałe drewniane, pojedyncze, dwuskrzydłowe, z drobnymi podziałami. Drzwi drewniane płycinowe, płycinowe wzmocnione oraz płytowe, jednoskrzydłowe. W części administracyjnej budynku (d.markownia) w 1992 r. zabudowano przeszklony wiatrołap (drzwi dwuskrzydłowe, przeszklone, wykonane z tworzywa sztucznego) i wprowadzono okna szklone podwójnie, wykonane z tworzywa sztucznego, 2-skrzydłowe pozbawione podziałów. Posażki w dawnej łaźni górniczej (obecnie magazyn) ceglane, w ciągach komunikacyjnych przyziemia - cementowe, gładzone. W części administracyjnej budynku (d. markownia i portiernia) na podłogach cementowych, gładzonych położono wykładziny z tworzyw sztucznych. W tej części budynku wykładziny z tworzyw sztucznych wprowadzono również na ściany i sufity.

Plan. Podstawowy człon swartego budynku stanowiła niegdyś łaźnia górnicza, hakowa -łańcuchowa. Nadano jej plan prostokąta wpisanego w większy prostokąt. Przestrzeń pomiędzy prostokątami stanowiły ciągi komunikacyjne. Część (krótsze boki prostokąta) zabudowano wprowadzając tam łaźnie dozoru górniczego (wanny i kabiny natryskowe). Współcześnie układ ten zaburzono wprowadzając w obręb d. łaźni drobne pomieszczenia magazynowe i produkcyjne i zabudowując nowe ściany działowe. Przecięto również dawny układ komunikacyjny - korytarz obiegający dawną łaźnię górniczą. Symetryczny, osiowy układ funkcjonalny d. łaźni czytelny jest w bryle budynku i elewacji. Z budynkiem portierni łączy d. łaźnię łączniki, w który wprowadzono główny ciąg komunikacyjny do d. łaźni. Zabudowano tam szerokie schody żelbetowe, jednobiegowe. Budynek d.portierni zyskał rzut zbliżony do trójkąta. Bud. d. markowni usytuowany po przekątnej w stosunku do d. portierni zyskał rzut prostokąta. .... (dokończenie opisu patrz wkładka nr 4)

Nadanie kopalni pod mianem "David" pochodzi z 9.12.1789 r. Powiększono ją w 1868 r. Początkowo należała do młynarza Demutha, w 1840 r. do radcy komercyjnego Treutlera, następnie do gwarectwa. Od końca XIX w. eksploatowano ją razem z kopalniami i polami górniczymi: Emilie Anna (w Jabłowie, nadanie z 1821 r., eksploatowana z przerwami do lat 70-tych XIX w., produkcja w 1858 r. 2,9 tys. t), Davids Zunehor (powstało z podziału w 1841 r. pola kopalni Emilie Anna - jego właścicielem został Treutler. W 1854 r. kupił ją Gustav Kramsta, w 1907 r. nabyło je gwarectwo "Fuchs"). Erwunschte Zukunft (w Jabłowie, nadanie z 1841 r., powiększone w 1855 r. Należało do gwarectwa. Do lat 50-tych XIX w. eksploatowano je jako odrębną kopalnię o produkcji w 1858 r. ok. 800 t.) i Reinhold (nadanie z 1841 r.). W 1907 r. większość kuksów gwarectwa "David" została wykupiona przez gwarectwo "Fuchs", w związku z czym kopalnię "David" zaczęto eksploatować razem z kopalnią "Fuchs" (w 1840 r. wydobyte wynosiło tutaj 16 tys. t., w 1858 r. 3 tys. t., w 1912 r. 165 tys. t.). W 1920 r. obie te kopalnie przeszły na własność firmy "Kokswerke und Chemische Fabriken A.G.". W 1950 r. nazwa kopalni "David" została zmieniona na "Tytus".

"Tytus" był szybem dwuprzeciętowym. Urządzenia wyciągowe stanowiły dwie klatki. Szyb posiadał przekrój prostokątny 4100 x 3040 mm. Maszyna wyciągowa umieszczona była w głowicy co było rozwiązaniem unikatowym dla Zagłębia Dolnośląskiego i pionierskim w skali górnictwa śląskiego, zważywszy, że pierwsze wieże z maszynami wyciągowymi instalowanymi w głowicy wieży szybowej powstały w kopalni "Polska" (dawnej "Deutschland") w Świętochłowicach w 1908-1910 r., w kopalniach "Marcel" w Wodzisławiu czy "Wujek" w Katowicach w 1914 r. Wieżę "Tytusa" wyróżniało przy tym zastosowanie przy jej budowie żelbetu co było dla okresu jej powstania .....

(dokończenie opisu - patrz wkładka nr 4)

<p>14. Kubatura</p> <p>11.086,7 m³</p>	<p>15. Powierzchnia użytkowa</p> <p>pow. zabudowy 1227,4 m² pow. użytkowa ok. 1400 m²</p>	<p>16. Przeznaczenie pierwotne</p> <p>Łaźnia górnicza, markownia, portiernia</p>	<p>17. Użytkowanie obecne</p> <p>magazyn handlowy, budynek administracyjny</p>
<p>18. Prace budowlane i konserwatorskie. ich przebieg i dokumentacja</p> <p>W latach 1956-1970 zespół budynków szybu wyłączanego z eksploatacji górniczej był w ograniczonym zakresie (bud. d. łaźni, markowni, portierni) prowizorycznie adoptowany do zadań magazynowych. Pozostałe obiekty trwały - jak nadszybie i wieża szybowa - pozbawione programów użytkowych, inne - jak sortownia czy estakada łącząca sortownię z nadszymbiem były sukcesywnie likwidowane. Sortownię - już w stanie bliskim ruinie - definitywnie zlikwidowano w 1980 r. Na jej miejscu w latach 1990- 1993 powstały dwa szeregowe, jednokonygnacyjne magazyny (murowane z pustaków betonowych, przykryte dwuspadowymi dachami). Po przejęciu terenu i zespołu d. szybu "Tytus" przez WPHW podjęto szersze roboty adaptacyjne d. łaźni, markowni i portierni do funkcji magazynowych. Utrzymano bryłę, rzut i elewacje budynku wprowadzając drobne korekty w planie wnętrza. Nasilenie tych prac przypada na lata 1972-1975. Po przejęciu zespołu przez "Giełdę Dolnośląską" wykonano szereg prac remontowo-adaptacyjnych. Koncentrowały się one w czlonie d. markowni gdzie całe przyziemie adoptowano do zadań administracyjno-socjalnych. Przed wejściem zabudowano przeszklony wiatrołap. Dokonano wymiany i modernizacji instalacji odgromowej, elektrycznej, wodno-kanalizacyjnej, centralnego ogrzewania, wymieniono część rynien i obróbek blacharskich. W części d. markowni dokonano wymiany niemal całej stolarki okiennej wprowadzając typowe okna uchylne, jednopłaszczyznowe, szklone podwójnie. Łącznik pomiędzy markownią a nadszymbiem szybu "Tytus" adoptowano na szatnie dla pracowników zakładu stolarskiego usytuowanego w przybudówce do nadszymbia (zlikwidowano przejście pomiędzy magazynem na piętrze d. markowni a nadszymbiem, a do łącznika wprowadzono schody stalowe, zewnętrzne, drabiniaste z barierą prowadzone przy ścianie zewnętrznej nadszymbia, wykonano otwór drzwiowy). Wymieniono uszkodzone partie pokrycia dachów (papa). W czlonie dawnej markowni wykonano podcinkę murów i wprowadzono izolację poziomą budynku (papa na lepiku).</p>		<p>19. Stan zachowania (fundamenty, ściany zewnętrzne, ściany wewnętrzne, sklepienia, stropy, konstrukcje dachowe, pokrycie dachu, wyposażenie i instalacje)</p> <p>Budynek do łaźni, markowni i portierni pozostaje w dobrym stanie technicznym. Fundamenty, mury nośne konstrukcja dachu, ściany działowe, posadzki i podłogi, instalacje dobre. Stolarka okienna wymaga konserwacji (stalowa pozbawiona jest powłok antykorozyjnych i malarskich, drewniana malarskich). Pokrycie dachowe dobre. Część obróbek blacharskich dachu do wymiany. Studzienki ściekowe do odbudowy, podobnie kanały odprowadzające wody opadowe. Tynki na elewacjach zwierzały, z ubytkami - do wymiany. Ściana szczytowa budynku do d. markowni (ob. część admin. - socj.) wymaga ocieplenia zewnętrznego. Należałoby wprowadzić je również na ścianie od podwórza.</p> <p>20. Najpilniejsze postulaty konserwatorskie</p> <ul style="list-style-type: none"> - wartości historyczno-techniczne a zwłaszcza architektoniczne kwalifikują obiekt do ochrony prawnej - jako dokument rozwoju cywilizacji technicznej i architektury przemysłowej pocz. XX w. - należy utrzymać bryłę i elewacje zwartego zespołu d. łaźni, markowni i portierni oraz łącznik z wieżą nadszybową szybu "Tytus". Wykonać roboty elewacyjne budynku d. łaźni, markowni i portierni (tynki wapienno-cementowe), - dopuszcza się zmiany planu wnętrza o ile nie wprowadzają zmian w bryle i elewacji budynku - utrzymać należy zwłaszcza liczbę i kształty oryginalnych otworów okiennych. ... (c.d. - patrz wkładka nr 4) 	

21. Akta archiwalne (rodzaj akt, numer i miejsce przechowywania)

- K. Spólnik, Inwentaryzacja architektoniczna pełna. Budynek magazynowo-biurowy. Wałbrzych, ul. Kopalniana 2, Woj. Biuro Projektów, Wałbrzych 1982, mnps.
- A Wieleżyński, Ekspertyza techniczna budynku magazynu "Giełdy Dolnośląskiej" w Wałbrzychu przy ul. Kopalnianej 2, Szczawno Zdrój 1992, mnps.

22. Biblioteka

- S. Januszewski, T Szpineter, J. Dobesz, Zabytki techniki w górnictwie Zagłębia Dolnośląskiego, w: Raporty Instytutu Historii Architektury, Sztuki i Techniki Politechniki Wrocławskiej, Wrocław 1980, mnps., cz. I-III.
- S. Januszewski, Zabytki techniki Dolnego Śląska, Warszawa 1988,
- Zabytki techniki górniczej Zagłębia Dolnośląskiego, pod red. S. Januszewskiego, Wałbrzych 1988.

23. Źródła ikonograficzne i fotografia (rodzaj, miejsce przechowywania, sygnatury)

- Fotografie zespołu szybu "Tytus" wykonane w 1979/80 r. w: zbiory Inst. Hist. Arch., Szt. i Techniki Politechniki Wrocławskiej

24. Uwagi różne

- patrz karta ewidencyjna: NADSZYBIE I WIEŻA SZYBOWA szybu "TYTUS"

25. Opracował

tekst dr Stanisław Januszewski 10.08.1993 r.
imię, nazwisko, data, podpis

plany, rysunki dr Stanisław Januszewski 10.08.1993 r.
imię, nazwisko, data, podpis

zdjęcia fotogr. dr Stanisław Januszewski 10.08.1993 r.
imię, nazwisko, data, podpis

miejsce przechowywania negatywów archiwum BSiDZT S. Januszewski
(także kalki rys.)

KARTA PO WYPEŁNIENIU PODLEGA OCHRONIE NA PODSTAWIE PRZEPISÓW PRAWA AUTORSKIEGO

26. Adnotacje o inspekcjach, informacje o zmianach (daty, imiona i nazwiska wypełniających)

27. Załączniki

- Nr 1/2 - dokumentacja fotograficzna
- Nr 3 - dokumentacja rysunkowa
- Nr 4 - dokończenie opisu rubryki nr 12, 13 i 20.

1. Miejscowość
WAŁBRZYZH

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)
**BUD.Ł.ŁAŻNI i MARKOWNI
szybu "Tytus"**

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)
dokumentacja fotograficzna

1. Elewacja markowni i łaźni od ul. Kopalnianej

2. Partiernia, łaźnia a w głębi wieża
nadszybowa szybu "Tytus"

Verte!

Wkładkę założył: **dr Stanisław Januszewski** 10.08.1993 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: **archiwum BSiDZT S. Januszewski**

200/421/4

3. Elewacja żelazni i morkowni od podwórza

200/404/5

4. Fragment elewacji d. morkowni /od ul. Kopalnianej. Modernizacja otworów okiennych na piętrze zakłóca rytmy.

1. Miejscowość

W A Ł B R Z Y C H

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

BUD. d. ŁAŹNI i MARKOWNI
szybu "Tytus"

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja fotograficzna

200/404/1

1. Bud. Łaźni i Markowni
W głębi wieża nadszybowe

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 10.08.1993 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: archiwum BSIdZT S. Januszewski

DZG 2713-391-1-0177 88.01.22 6000 A4

200/424/2

2. Współczesny /1993/ stan elewacji d. Markowni

1/02/1/002

3. D. markownia. W głębi szczyt bud. Łaźni

1. Miejscowość

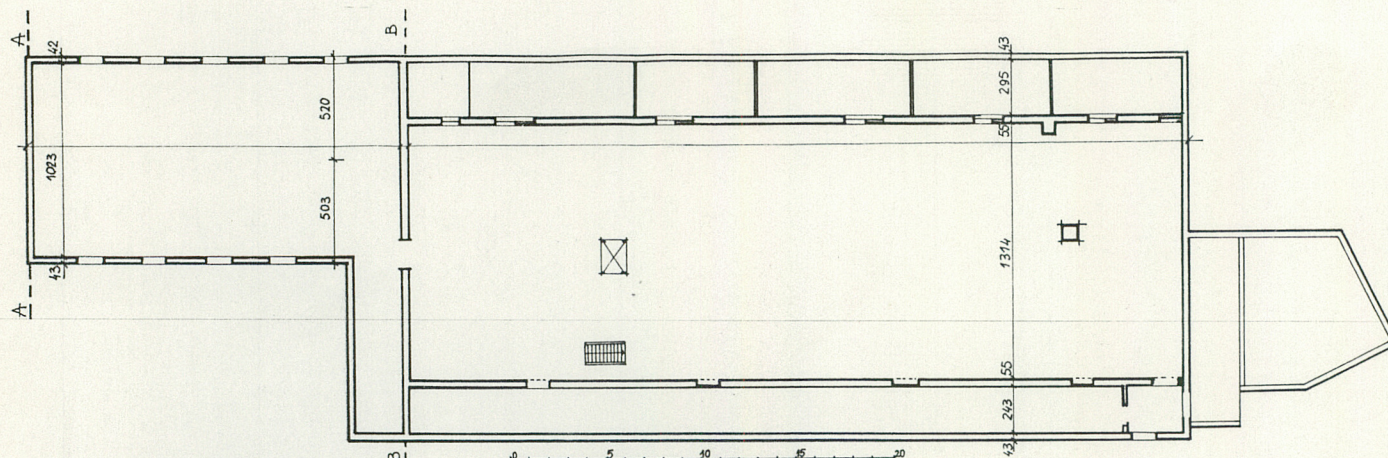
W A Ł B R Z Y C H

2. Obiekt (nazwa jak na karcie)

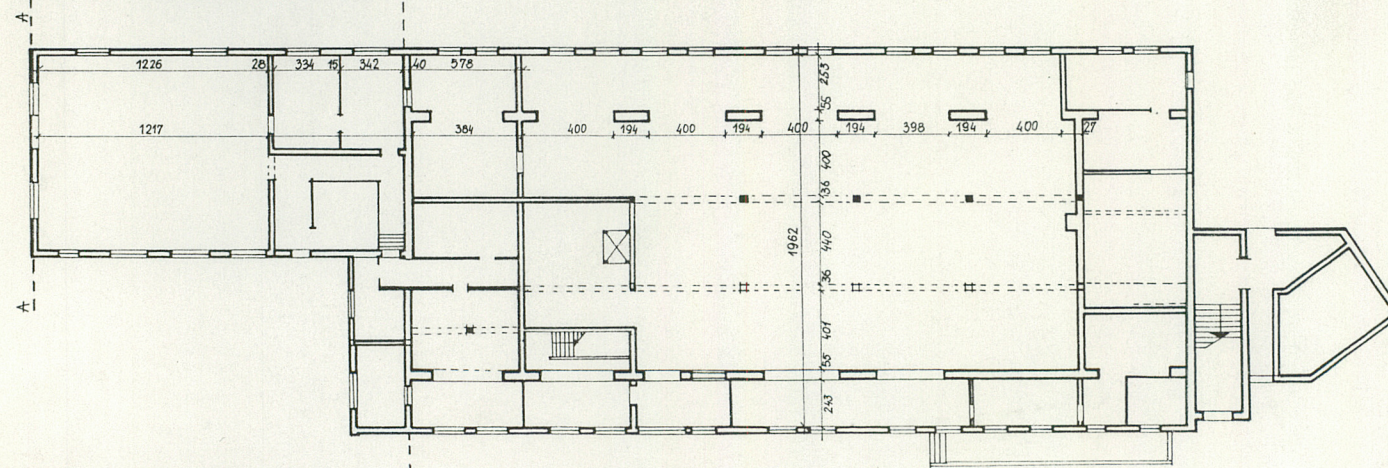
BUD. d. ŁAŹNI i MARKOWNI
szybu "Tytus"

3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego)

dokumentacja rysunkowa

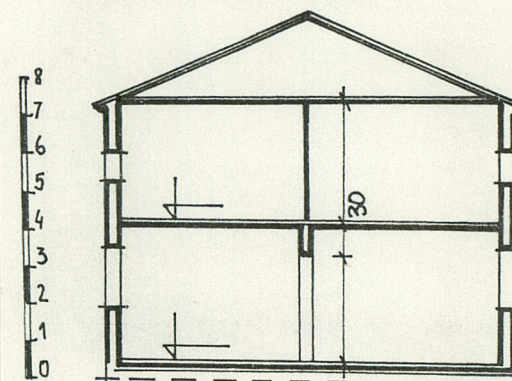

rzut 2 kondygnacji / 1 piętro /

rzut 1 kondygnacji / parter /

przekrój b:b

U góry: przekrój poprzeczny
bud. d. markowni

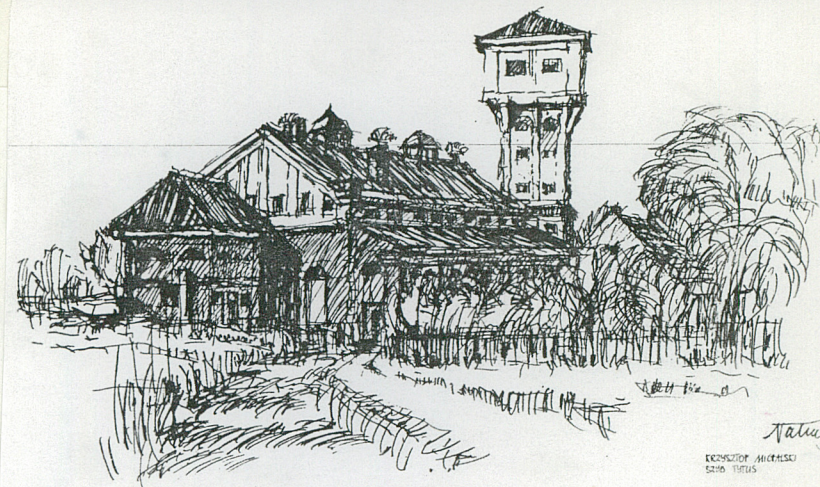
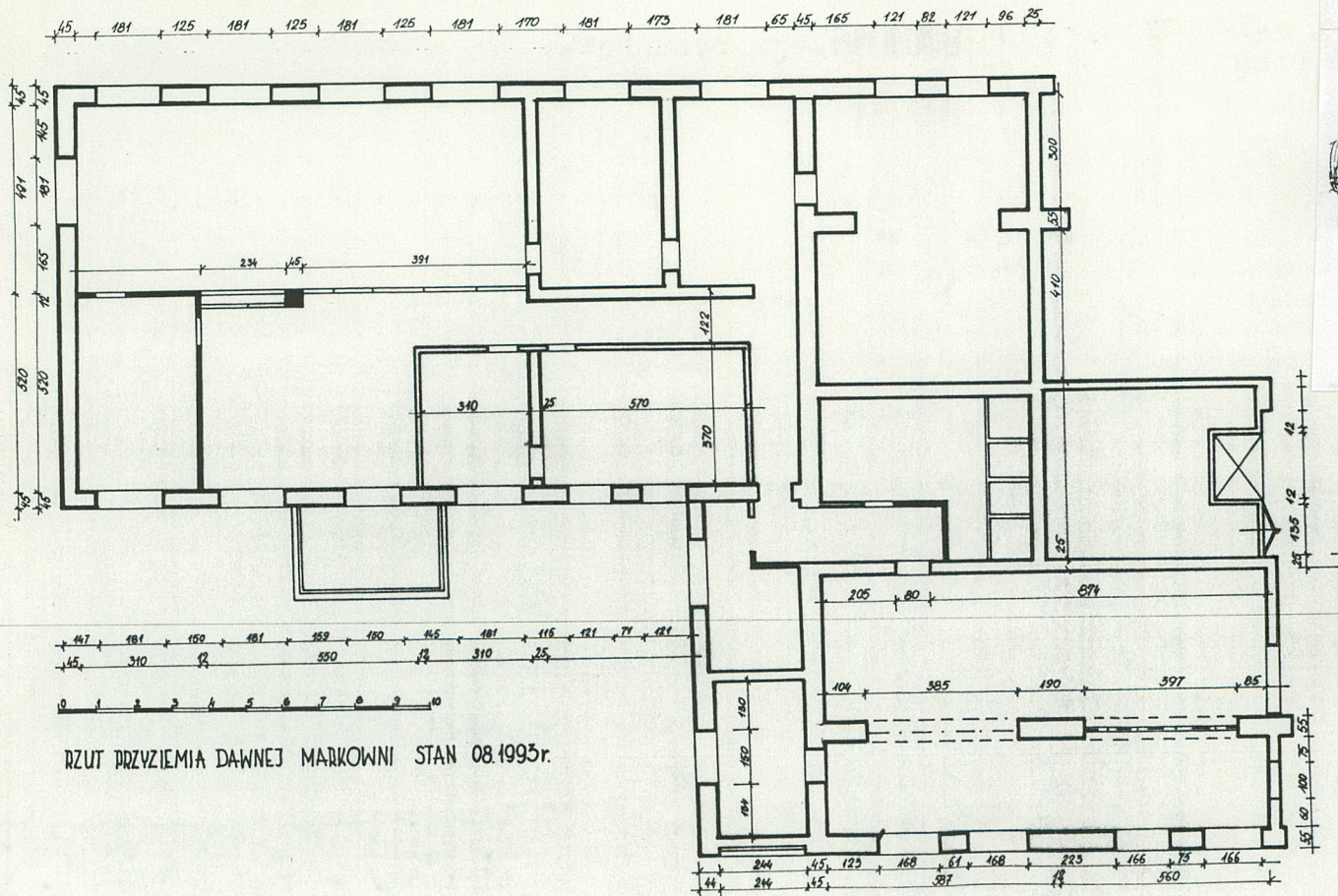
Z lewej: rzuty kondygnacji bud.
d. łaźni i markowni / z por-
tiernią / - stan z 1990 r.

Na odwrocie: rzut przyziemia
części bud. / d. markowni /
po adaptacji wykonanej w
1993 r.

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 10.08.1993 r.
(imię, nazwisko, data)

Miejsce przechowywania negatywów: archiwum BSidZT S. Januszewski / k. lki rys. /

REKONSTRUKTOR MICHAŁ
SZYB. TITUS

REKONSTRUKTOR MICHAŁ
SZYB. TITUS

1. Miejscowość WAŁBRZYCH	2. Obiekt (nazwa jak na karcie) BUDYNEK d. ŁAZNI I MARKOW- NI szybu "TYTUS"	3. Zawartość wkładki (nazwa obiektu lub materiału uzupełniającego) dokończenie opisu rubryki nr 12, 13 i 20.
------------------------------------	---	---

dokończenie opisu rubryki nr 12 - ..... rozwiązaniem nowatorskim. Zespół "Tytusa" wyróżniała również architektura. Kształtując budowlę produkcyjną kopalni nadano im form bliskich wzorcom ikonograficznym budownictwa doby klasycyzmu. Dla Zagłębia Dolnośląskiego stanowiło to formę unikatową, zważywszy, że architektura górnicza czerpała tutaj z wzorców ikonograficznych budownictwa doby średniowiecza, rzadziej renesansu, zdecydowanie preferując formy neoromańskie i neogotyckie. Imponujące relikty d. zespołu kopalni "Tytus" w postaci zwartego budynku d. portierni, łazni i markowni oraz związanej z nim łącznikiem (estakadą) budowli dawnego nadszybia i basztowej wieży nadszybowej prezentują wybitne wartości historyczne, techniczne, architektoniczne i krajobrazowe, unikatowe nie tylko w skali Zagłębia Dolnośląskiego, także polskiego i europejskiego. Do końca lat 50-tych XX w. kopalnia nie jest eksploatowana. Wieża nadszybowa i szyb są trwale nieczynne. Szyb zaślepiono, w nadszymbiu i głowicy wieży szybowej zdemontowano wszystkie, funkcjonujące tam niegdyś, urządzenia techniczne (transportu pionowego i poziomego), zlikwidowano sortownię i łączącą ją z nadszymbiem estakadą (1989 r.). Żelbetowa, szkieletowa konstrukcja budowli nadszybia i wieży szybowej do dzisiaj nie znalazła nowego programu użytkowego. Sąsiadujący z nią budynek portierni, łazni górniczej i markowni adoptowano z początkiem lat 70-tych XX w. na magazyny, które do 1992 r. eksploatowało świdnickie WPHW. Od 1992 r. dzierżawcą zespołu d. szybu "Tytus" (majątek skomunalizowany w 1992 r.) pozostaje Giełda Dolnośląska, która eksploatuje bud. d. łazni - w tradycyjny od lat 70-tych sposób - wykorzystując je na powierzchnie magazynowe hurtowni artykułów spożywczych. W części zajmowanej niegdyś przez markownię kopalni (później użytkowanej w roli magazynów WPHW), zorganizowano natomiast pomieszczenia administracyjno-socjalne i handlowe Giełdy Dolnośląskiej, na piętrze zaś pakownię towarów. Funkcje pomieszczeń administracyjnych pełnią również powierzchnie zajmowane niegdyś przez portiernię i biura magazynów WPHW.

dokończenie opisu rubryki nr 13 - ..... Jego wnętrza przebudowano w przyziemiu wprowadzając tam pomieszczenia administracyjne. Przed wejściem zabudowano obszerny przedsionek - wiatrołap. Kondygnacja piętra, jednoprzestrzenna, wykorzystana jest jako paczarnia towarów sypkich. Bryła. Budynek w części podpiwniczony, o zróżnicowanej liczbie kondygnacji. Część centralna (d. łazni) pierwotnie jednokondygnacyjna, obecnie (od 1972 r.) dwukondygnacyjna przykryta dachem dwuspadowym. Dawna markownia 2-kondygnacyjna, przykryta dachem dwukondygnacyjnym. Portiernia dwukondygnacyjna, przykryta dachem trzypołaciowym, stożkowym.

W bud. d. łazni nawy komunikacyjne biegnące równoległe do dłuższych ścian budynku jednokondygnacyjne, przykryte dachami jednospadowymi. Po między bud. d. markowni a nadszymbiem szybu "Tytus" na wysokości piętra wprowadzono estakadę opartą na żelbetowej konstrukcji płytowo-belkowej (ściany ostonowe w konstrukcji szkieletowej, stalowej, wypełnionej cegłą, przykryte dachem dwuspadowym, krytym papą). Bryłę zwartego budynku różnicują dachy, zróżnicowana wysokość poszczególnych kondygnacji oraz ich rzuty.

Elewacje. W poszczególnych członach symetryczne, osiowe. Tynkowane z wydatną prostą opaską ceglana, tynkowaną opatrzoną obróbką blacharską z blachy stalowej ocynkowanej, wydzielającą poszczególne kondygnacje. Osie poprzeczne zaakcentowano wydatnymi lizenami murowanymi z cegły, tynkowanymi. Regularne rytmy otworów okiennych, usytuowanych w porządku akcentującym linie poziome. Efekt ten wzmacniają zróżnicowane kształty otworów okiennych, w części prostokątne, w części sklepione łukowo, w części stanowiące wycinki koła. Elewacje malowane farbami elewacyjnymi (biel i róż).

Instalacje. Centralne ogrzewanie z własnej kotłowni usytuowanej na parterze budynku, wodna, kanalizacyjna, elektryczna, odgromowa, telekomunikacyjna.

dokończenie opisu rubryki nr 20 - ..... Wprowadzając nową stolarkę okienną (dopuszcza się stolarkę z tworzyw sztucznych) utrzymać oryginalne podziały pionowe i poziome oraz kształty ościeżnic i przeszklenia.

Wkładkę założył: dr Stanisław Januszewski 10.08.1993 r.
(imię, nazwisko, data)

verte.

Miejsce przechowywania negatywów: .....

- wyklucza się rozbudowę zwartego kompleksu d. łaźni, markowni i portierni w pionie i poziomie. Wprowadzanie wiatrołapów winno być każdorazowo uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, winny być to konstrukcje przeszklone, ażurowe, nie skrywające rytmów oryginalnej bryły i elewacji,
- ewentualne ocieplenie ścian budynków (zewnątrzne) winno być kryte tynkami wapienno-cementowymi. Wyklucza się licowanie elewacji różnego typu substancjami (np. materiałami z tworzyw sztucznych),
- z programem użytkowym d. łaźni, markowni i portierni związać należy również program użytkowy d. nadszybia i basztowej wieży nadszybowej szybu "Tytus" (jej likwidacja jest wykluczona z uwagi na wybitne wartości hist.-techn. i architektoniczne - wpis do rejestru zabytków).